

JOOP OKX EN THEO EDELMAN **Eerder konden we in kM lezen dat er talloze zwarte pigmenten bestaan. Toch misten wij er een paar. An Vanderlinden verwerkt steenkool tot pigment en experimenteert met het materiaal. Haar indrukwekkende kunstenaarsonderzoek maakte ons nieuwsgierig.**

GROEPSTENTOONSTELLINGEN
'Biennale Cultuurvuur', Plantentuin Meise, vriendschapstempel locatie 51, Meise, België, tot 30 september, 2024. <https://naturainspiratus.be>
'Revisited 3', Kunstencentrum Oude Post, Halle, België, t/m 22 september 2024.

Kunstenaarsonderzoek van An Vanderlinden

Kortgeleden lazen wij het artikel 'Het duister van zwart' door Marianne Roodenburg in het themanummer Licht & Donker, kM128. Een boeiend verhaal, maar we lazen niets over steenkool, dat eveneens als pigment wordt gebruikt. Dat is niet vreemd, in de vakliteratuur troffen we ook nauwelijks iets over het pigment aan. Voor meer informatie gingen we op atelierbezoek bij An Vanderlinden. Zij stamt uit een mijnwerkersfamilie en groeide op in Houthalen in de Belgische provincie Limburg. Haar opa en haar vader werkten in de mijn. Vanderlinden koos echter voor een opleiding in de beeldende kunst. Ondertussen werden de Kempische mijnen een voor een gesloten. Het zwarte bloed kroop waar het niet kon gaan, want ze studeerde af op een serie abstracte zwarte schilderijen met als titel *Zwart is niet zwart*. De laatst overgebleven mijn van het Kempische bekken was Zolder. Kort voor de sluiting in 1992 daalde ze met een bezoekersgroep in de mijn af. Met handen en broekzakken vol steenkool kwam zij weer boven. An wilde de steenkool in haar kunstwerken verwerken, al wist ze toen nog niet hoe. Inmiddels vermaakt zij in haar atelier in het Belgische Diest uiteenlopende soorten steenkool tot pigment en is een onbetwist

expert op dat gebied geworden. Steenkool is de basis voor haar verf. De verwerkingsinstallaties van de mijnen blijken bepalend voor de thematiek van haar werk.

Steenkool

De West-Europese steenkool ontstond zo'n 313 tot 304 miljoen jaar geleden. De omzetting van organisch materiaal naar pure koolstof heet inkoling. Op basis van het koolstofgehalte verdeelt men steenkool in bruinkool, vlamkool, gasvlamkool, vetkool, halfvetkool of esskool, magerkool en antraciet. De koolstofgehaltes lopen op van 65 - 75% (bruinkool) tot meer dan 91,5 % (antraciet). Hoe verder de inkoling, des te harder het materiaal.

Vanderlinden krijgt steenkool van oud-mijnwerkers, kolenboeren en zo maar mensen met een oude voorraad. Ze verzamelde zelf tussen oude verwerkingsinstallaties op de mijnzetsels en op de vele terrils die de omgeving rijk is. Een terril of steenberg is een ophoping van steenafval als bijproduct van de mijnbouw.

Acrylverf

Ze verwonderde zich in het begin over de vele verschillende tinten die ontstonden

Steenkoolpigmenten verkleuren niet

nadat ze het materiaal tot verf verwerkte. Het spectrum liep van bruin, via donkerbruin en grijs naar diepzwart. Dat was het startsein van haar kunstenaarsonderzoek. Eerst wast ze de steenkool met water, om stof en andere ongerechtigheden te verwijderen. Daarna breekt, maalt en zeeft ze het materiaal. 'Voor de grotere stukken steenkool gebruik ik een paar onorthodoxe zeven uit de keuken en voor het pigment glazuurzeven van 80 en 120 mesh (het aantal mazen per inch). Als ik wat ruwere verf wil, gebruik ik de 80 mesh, maar doorgaans gebruik ik poeder dat door mijn 120 mesh zeef geraakt is. Voor de "bruine" verf die ik van fijnkolen maak is dat voldoende. Voor mijn zwartste verf maal ik verder met de vijzel en stamper,' legt ze uit. De glazen plaat en looper dienen om pigmentpasta te maken. Die fase zorgt er voor dat elk pigmentdeeltje omringd wordt met vocht, waarbij het pig-

1

Teststroken bevatten informatie over:

- . De locatie van de vindplaats.
- . Coderingen: PM (pigmentpasta mat), PG (pigmentpasta glans), SG (Steenkool), SO (Fijnkool), FG (Gewassen), FO (Ongewassen).
- . Pigmentgrootte: $\emptyset 0$ of $\emptyset 1:0$ is minstens 120 micron, 1 is 80 micron.
- . Gebruikte binder: A (acryl), verder zijn binders genummerd.
- . Voor de lichtechtheidstest is 1 strook ter controle bestreken met 'fabrieksverf', 1 strook met één soort *coalpaint*, een tweede strook met een andere *coalpaint*, en 1 strook met Vanderlindens' *coalpaint* gemengd met zinkwit. Het geheel is direct onder een daklicht opgehangen. Na zes maanden is met blote oog geen verschil waarneembaar.

Foto's

- 1 Fijn kolenstof laat zich niet gauw tegenhouden. Portret: An Vanderlinden.
- 2 Eén van de talrijke proefstroken waarop de gebruikte *coalpaint* en de binder staan genoteerd.

2

ment niet verder verkleint. In het begin had ze wel eens last van schimmelgroei in de pasta's. Een paar druppels alcohol deden wonderen. 'Ik ga pas verf maken wanneer ik het nodig heb. Op dit moment ligt mijn focus op acrylbinders, maar ik heb ook geëxperimenteerd met olie en water. Ik kan dus alle kanten op.' Op de proefstroken zien we dat de keuze voor een bepaalde binder een wereld van verschil kan maken voor het type pasta. De resultaten variëren van mat tot glimmend. Daarnaast heb je binders die resulteren in een heel egaal verfoppervlak waar je niet of nauwelijks een penseelstreek kunt terugvinden, maar je hebt er ook die de penseelstreken heel goed laten zien.

'Daarom wil ik elke acrylbinder die op de markt verschijnt uitproberen. Naargelang het beoogde effect kies ik dan voor een bepaalde binder. Er is in mijn wereld dus een

scala aan bruikbare binders.', lacht Vanderlinden. Grovere korrels dan die door de 80 mesh zeef gaan gebruikt ze niet voor het maken van verf, die verlijmt ze direct op het doek. Uiteraard heeft ze ook de voorgeschreven lichtechtheidstesten op haar verf losgelaten. Over het resultaat kunnen we kort zijn: steenkoolpigmenten verkleuren niet. Ook voerde zij veegtesten uit om te kijken hoe goed de verf hecht. Ook dat bleek prima in orde. Haar experimenten zijn nauwkeurig beschreven en kunnen gerust worden gezien als een schoolvoorbeeld van goed kunstenaarsonderzoek.

Het zwartste zwart

Het verhaal over *vantablack* is eerder aan de orde geweest. Ter aanvulling melden wij dat Vanderlinden reageerde op de oproep van Kapoor's 'rivaal' Stuart Semple om te helpen

4

Foto's

3 Zicht op de losvloer van Beringen.

4 An Vanderlinden, *Het Licht Wint*, 2024, Installatie van 7 schilderijen op schildersezels, Coalpaint & steenkool op canvas, 80 x 200 cm.

5 An Vanderlinden, *Charbon de Beringen 3*, 200 x 250 cm.

3

een nog zwarter zwart dan *vantablack* te ontwikkelen. Ze bestelde daarop Semples *Black Beta* pigment en slaagde erin om met haar steenkoolpigmenten een duidelijk zwarter resultaat te produceren. Nadat zij en vele andere beeldend kunstenaars *Black Beta* hadden getest, bracht Semple *Black 1.0* uit. Tot en met *Black 2.0* wonnen de natuurlijke steenkoolpigmenten van Vanderlinden het van de pigmenten van Semple. Het zwartste zwart van natuurlijke oorsprong komt dus uit Beringen.

Aquarelverf

Op dit moment ligt haar focus op acrylbinders, maar ze heeft ook geëxperimenteerd met olie en water. Tijdens een *artist residency* kortgeleden is ze weer aan de slag gegaan met het maken van aquarelverf en dat was een prettige ervaring. 'Het wrijven

van de verf is een plezier, de looper glijdt heerlijk over de glasplaat, een veel aangenamer gevoel dan gewoon pigmentpasta voor acryl wrijven. Je hebt ook kleinere hoeveelheden nodig dan acrylverf, omdat het zo fel verdund wordt met water.' Hierdoor heeft ze veel minder pigment nodig en dat maakt het veel minder arbeidsintensief. 'En vooral is het prachtig om te zien hoe het steenkoolpigment reageert op water. Het vloeit uiteen in bruine en zwarte tinten, het lijkt alsof ik met twee kleuren aan het schilderen ben. Maar het is slechts één soort steenkool van één mijn. Heel fijn en verrassend,' aldus Vanderlinden.

De mijnzetel Beringen

Ze heeft ons ook meegenomen naar de uitstekend bewaarde oude mijngebouwen

van de mijnzetel Beringen. Een deel van het materiaal voor haar verf is afkomstig van deze plek. Ook haar thematiek heeft alles met de mijn te maken. Zodra we op de plek aankomen waar vroeger de kolenwagens geleegd werden, raken we gefascineerd door de horizontale, verticale en diagonale ritmes van het staal en de omvang van de installatie. Vanderlinden kreeg toestemming deze ruimte tijdelijk als atelier te gebruiken. We snappen onmiddellijk dat zij hiervan in de ban is geraakt, dat moet een *coup de foudre* zijn geweest. Materiaal en thematiek komen op haar doeken samen en dat geeft ze een enorme overtuigingskracht!

Meer zwarte pigmenten

We gaan er van uit dat we steenkool nu aan de lijst met zwarte pigmenten hebben toegevoegd. Daarmee is de lijst nog niet compleet. We noemen *shungiet*, een bijzonder materiaal met een bijzonder hoog koolstofgehalte en een ouderdom van ca. 2 miljard jaar. Het is in de Noord-Russische ikonentraditie gebruikt, vooral in de zeventiende en achttiende eeuw. En dan is er nog het *Bideford Black*, een kleiachtig materiaal met eveneens een hoog koolstofgehalte, dat in het Verenigd Koninkrijk op grote schaal tot pigment werd verwerkt. ■

5

Online

www.anv.be

Eerder in kM

■ kM 2, 1992, had als thema: Zwart in de beeldende kunst met een kunstenaarsbijdrage van Irene Bloemen.